

Η χρήση του αλόγου στο Βυζάντιο

/ Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός

Το Βυζάντιο, αντιμέτωπο με λαούς που πολεμούσαν κυρίως έφιπποι, υποχρεώθηκε, προσαρμόζοντας τις στρατιωτικές του δυνάμεις και την πολεμική τακτική του στον τρόπο πολέμου του αντιπάλου, να αναπτύξει ελαφρύ, ευκίνητο ιππικό, αλλά και θωρακισμένες έφιππες μονάδες. Στην εικόνα, μάχη έφιππων κατά τους αραβοβυζαντινούς πολέμους των μέσων του 9ου αιώνα, μικρογραφία από το «Χρονικόν» του Ιωάννη Σκυλίτζη. Μαδρίτη. Εθνική Βιβλιοθήκη.

Η χρήση του αλόγου στο Βυζάντιο, όπως και σε άλλες κοινωνίες μέχρι πριν από λίγες δεκαετίες, ήταν ευρύτατη στις αγροτικές εργασίες, τις μετακινήσεις, τις μεταφορές αγαθών και στον πόλεμο. Λόγω της έκτασης του θέματος, αλλά και της επικάλυψής του με άλλα, εκτίθενται στη συνέχεια μόνο ορισμένα στοιχεία που παρέχουν οι πηγές και αναφέρονται ειδικά στο άλογο στο Βυζάντιο.

Η παρουσία του αλόγου στον αγροτικό βίο των Βυζαντινών δεν παρουσιάζει για εμάς ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς εκεί άλλα ζώα, τα βόδια και οι ημίονοι, ήταν καταλληλότερα. Απαραίτητη ήταν η χρήση του στις χερσαίες μετακινήσεις και στον πόλεμο, και για τους τομείς αυτούς θα αναζητήσουμε πληροφορίες.

Στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία το δημόσιο ταχυδρομείο ήταν καλά οργανωμένο λόγω της μεγάλης έκτασης της επικράτειάς της. Η λειτουργία του βασιζόταν σε μεγάλο βαθμό στη συντήρηση αλόγων σε σταθμούς (mansiones και motationes), όπου υπήρχε η δυνατότητα αλλαγής αλόγων. Οι διάδοχοι των Ρωμαίων, οι Βυζαντινοί, κατέβαλαν επίσης προσπάθειες για τη διατήρηση των οδών και των σταθμών σε καλή κατάσταση, και μάλιστα με επιτυχία ως τον 6ο αιώνα, όπως μας πληροφορεί ο Προκόπιος. Τα γρήγορα άλογα του ταχυδρομείου ονομάζονταν «βέρεδοι» (από τη λατινική τους ονομασία veredos), ενώ απαντά και

η ονομασία «κούντουρα», η οποία αποδίδεται στη συνήθεια να «κονταίνουν» την ουρά τους (κούντουρος < κοντός+ουρά), ώστε να τρέχουν με μεγαλύτερη ευκολία. Η σημασία που δινόταν στα άλογα προκύπτει από διατάξεις στη νομοθεσία (Θεοδοσιανός Κώδικας), που προέβλεπαν ποινές για όσους φόρτωναν υπερβολικά ή κακομεταχειρίζονταν τα άλογα και τα υποζύγια γενικώς. Ο πληθυσμός ήταν υποχρεωμένος να προσφέρει άλογα στην υπηρεσία του ταχυδρομείου, ενώ δεν ήταν σπάνιες οι περιπτώσεις καταχρηστικών επιτάξεων ίππων των κατοίκων περιοχών που γειτνιάζαν με τις κεντρικές οδικές αρτηρίες.

Το άλογο στον πόλεμο

Ακόμη σημαντικότερος απ' ό,τι στο ταχυδρομείο ήταν ο ρόλος του αλόγου στον πόλεμο. Με τη λήξη της αρχαιότητας και τη σταδιακή μετάβαση στη μεσαιωνική εποχή αναπτύσσεται περισσότερο το ιππικό. Προς την κατεύθυνση αυτήν οδήγησαν αφ' ενός μεν γενικότερες εξελίξεις στην κοινωνία, αφ' ετέρου δε το γεγονός ότι το Βυζάντιο είχε να αντιμετωπίσει λαούς που πολεμούσαν κυρίως έφιπποι, όπως οι Πάρθοι και οι Πέρσες, οι Άβαροι, οι Ούννοι, οι Άραβες, οι Τούρκοι και, από την εποχή των σταυροφοριών και μετά, οι Δυτικοί. Έτσι, οι Βυζαντινοί ήταν υποχρεωμένοι να προσαρμόζουν τις στρατιωτικές τους δυνάμεις και την τακτική τους στον τρόπο πολέμου του αντιπάλου. Διέθεταν ελαφρύ, ευκίνητο ιππικό, αλλά και θωρακισμένες έφιππες μονάδες. Ήταν επιτακτική η ανάγκη συνεχούς συντήρησης πολλών ίππων και μάλιστα τέτοιων που να μπορούν να ανταποκρίνονται στην αντιμετώπιση ξαφνικών και γρήγορων επιθέσεων, άλλων που θα μετέφεραν τους «πανσίδηρους ιππείς», καθώς και «παριππίων», δηλαδή αλόγων κατάλληλων για βοηθητική χρήση στις εκστρατείες.

Είναι λοιπόν κατανοητό ότι στο Βυζάντιο εκτρέφονταν διάφορα είδη ίππων – έτσι εισήλθε στη μεσαιωνική ελληνική γλώσσα, μαζί με άλλα πολλά δάνεια, και η αραβική λέξη «φαρί». Παράλληλα προς τις δικές του στρατιωτικές δυνάμεις το Βυζάντιο προσελάμβανε ξένους μισθοφόρους, συχνά κατά ομάδες και μάλιστα προερχόμενους από γειτονικούς νομαδικούς λαούς, οι οποίοι κατά κανόνα έφιπποι αντιμετώπιζαν παρόμοιου τύπου εχθρούς της αυτοκρατορίας. Με τον τρόπο αυτόν προέκυπταν και ανανεώνονταν στο Βυζάντιο οι ράτσες των αλόγων.

Σε ειδικά στρατιωτικά εγχειρίδια παραδίδονται οδηγίες για την εκγύμναση των ιππέων, ώστε να είναι σε θέση να πολεμούν υπό διάφορες συνθήκες έφιπποι, καθώς και για τις κινήσεις τακτικής του ιππικού, πληροφορίες που μαρτυρούν τη σημασία των αλόγων για το στράτευμα, αλλά και την ενασχόληση των Βυζαντινών με την εκπαίδευση ίππων και ιππέων. αναφέρω εδώ μερικές λεπτομέρειες που μας παραδίδουν τα κείμενα, οι οποίες οπωσδήποτε ισχύουν όχι μόνο για το Βυζάντιο, αλλά και για άλλους πολιτισμούς: Σύμφωνα με συγκεκριμένες οδηγίες, όταν άρχιζε η επίθεση του εχθρικού ιππικού, έπρεπε να βάλλουν με τα τόξα εναντίον των αλόγων του, έπρεπε να σκάβουν στο έδαφος παγίδες, τους λεγόμενους «ιπποκλάστες», για να πέφτουν μέσα τα άλογα των αντιπάλων την ώρα της σύγκρουσης, δεν επιτρεπόταν να ποτίζουν τα άλογα με άφθονο νερό, ώστε να μην

το συνηθίζουν και να μπορούν να αντέχουν απότιστα επί πολύ κατά τη διάρκεια της μάχης ή σε άνυδρες περιοχές, συχνά, όταν αναγκάζονταν να αφήσουν πίσω τους τα ζώα, τους έκοβαν τους τένοντες των γονάτων («αγκυλοκοπείν»), για να τα αχρηστεύσουν ώστε να μην μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τον αντίπαλο.

Στον στρατό, εκτός από τα πολεμικά άλογα, τους «ίππους τραχείς και ευτόνους» ή «σελλάρια», ευρέως σε χρήση ήταν οι «ίπποι σαγματάριοι», τα «παρίππια», τα «παρασυρτά», τα «αδέστρατα», άλογα, δηλαδή, τα οποία μαζί με τα «μωλάρια» και τα «βορδώνια» χρησίμευαν κατά τη διάρκεια εκστρατειών για τη μεταφορά των εφοδίων. Υπήρχαν ειδικοί ιπποκόμοι, τα «παλληκάρια», οι «παίδες» ή οι «υπουργοί» των πηγών μας, που ήταν επιφορτισμένοι με τη φροντίδα των αλόγων γενικότερα και ακολουθούσαν τους πολεμιστές μαζί με τα υποζύγια.

Ταξιάρχης Κόλλιας

Καθηγητής του Βίου και του Πολιτισμού των Βυζαντινών

Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών

Πηγή: vizantinaistorika.blogspot.gr